

FELSEFE VE İNSAN DOĞASI³

Yazarlar:

Stanley M. Honer; Thomas C. Hunt

Çeviren: Hasan ÜNDER*

A. BAZI SORULAR

— “İnsan doğasını değiştiremezsin” önermesi doğru mudur?

— Son tahlilde, bir kişi çıplak bir maymundan daha öte bir şey değil midir?

— Kendilerini doğal olarak açma yolu arayan yaratıcı gizil güçler güçler bahşedilmiş midir insanlara?

— İnsanların doğuştan saldırgan dürtülerinden dolayı savaş kaçınılmaz mıdır?

— İnsan doğası, sonsuzca sayıda çeşitli kalıba dökülebilecek kadar esnek ve belirsiz midir?

— İnsanların özlerine yapışık bencilliği sürekli bir iç disiplini ve dış kontrolü gerektirir mi?

— “Asıl doğamız Buda’dır”, öyle ki “kendi kendine aydınlanmış isteme (irade), kendiliğinden tüm kötülüklerden kaçır, iyi olanı arar” önermesine güvenebilir miyiz?

B. GİRİŞ

Baştan ayırdına varmalıyız ki, insanın doğası sorunu, önemli meselelerin sürüp giden tartışmasında, bu sorunu kendi başına tartışmak için değil, dikkati asıl konudan saptırmak için sık sık ortaya atılır. Ör-

* Araş. Gör., Eğitimin Sosyal ve Tarihî Temelleri Anabilim Dalı

1 Stanley M. Honer Thomas C. Hunt, *Invitation to Philosophy*, Wadsworth Publishing Company, Inc., Velmont, California, 1978, s. 161-178

neğin, iki kişi, federal hükümet çocuk bakım merkezlerine para yardımı yapmalı mı yapmamalı mı, diye tartışıyor. O meselenin lehinde ve aleyhinde olan şeylerle hesaplaşmak yerine, tartışmacılardan biri, insanların yaradılıştan tembel olduklarını, kendi işlerini kendileri görmek için herhangi bir çaba göstermeyi reddettiklerini öne sürerek tartışmayı saptırabilir. Dikkate değer ki, aynı tartışmacı, insan doğasıyla ilgili tam zıt bir görüşe, yani, insanların kendi çıkarlarını savunurken kaçınılmaz olarak saldırgan oldukları görüşüne müracaat ederek dünya barışını gerçekleştirme çabaları konusundaki karamsarlığı haklı çıkarabilir. Her bir durumda, asıl sorun insan doğası hakkındaki iddialar ve karşı iddialar içinde kaybolur gider.

İnsan doğası ile ilgili önermelerin, politik tartışmalarda, tartışmayı yolundan saptırmak için şaşırtıcı taktikler olarak kullanılmalığı olgusu, onların felsefi çözümleme için uygun olmayan konular oldukları anlamına gelmez. Böyle önermeler, her zaman, ya da genellikle, sadece birer rasyonalizasyon değildir. Tersine, onlar, üzerinde sosyal, ekonomik ve eğitsel politikaların biçimlendirildiği temeller olarak iş görürler. Bunu açıklamak için, Amerika'nın koloni döneminin büyük bir kısmında egemen olan Puritan görüşü, anabiliriz. Bu görüşe göre, çocuk doğası özünde kötüdür. Bu nedenle de otoriter bir eğitim, yani çocukta korkuyu, disiplini ve (ilahi ve insani) yasaya sorgusuz sualsiz boyun eğmeyi aşılacak bir eğitim gereklidir. Bir kimsenin insan doğasıyla ilgili inançlarının böyle önemli pratik içermeleri olduğundan, onları eleştirel olarak incelemek, yani onları desteklemek için ileri sürülen empirik kanıtları değerlendirmek, dayandıkları teorik varsayımları belirlemek ve yol açtıkları sonuçların izini sürmek filozofun ödevidir.

Ama, "İnsan doğası nedir?" sorusu neden *felsefi* bir sorundur? Muğlak olmayan dobra bir cevap için için bilimlere bakmıyoruz? Okuyucu, Bölüm 3'ten özgür iradeciler, katı deterministler, kavrayışla farkına varma olarak özgürlüğü savunanlar ve varoluşçular arasındaki sonuca bağlanmamış tartışmaları, Bölüm 6'dan metafizik insan görüşlerini hatırlayarak, hemence bir "bilime müracaat"ın beyhude olduğuna çoktan kanaat getirmiştir. Dahası, incelemek üzere olduğumuz insan doğası görüşleri, bilimlerin tek bir sesle konuşmadıkları olgusuna da ışık tutacaktır. Bir etolojistin biyoloji yönelimi bakış açısı, bir davranış bilimcisinin öğrenme yönelimli bakış açısından çok farklı bir insan imajı verir. Davranış bilimcileri, sonunda, kendi aralarında da insan doğasının temel özellikleri konusunda anlaşmazlar. Benimsenen teorik yaklaşıma (davranışçı, psikoanalitik, humanistik vb.) bağlı olarak, insanlar, tep-

kisel, içsel dürtülerin dürtüklediği varlıklar ya da hedef takibeden varlıklar olarak görülür.

İnsan doğasıyla ilgili alternatif görüşlerin rasyonel çözmlemesini (kanıtlara değer biçime; varsayımları belirleme, sonuçların nasıl çıktığını izleme, her görüşün eleştirilerini değerlendirme) başarı ile sona erdirirken, bu görüşlerin her birinin, kendiniz ve en iyi bildiğiniz insanlar için ne kadar doğru olduğunu hissetmeyi denemeyi zahmete değer bulabilirsiniz. Örneğin Konrad Lorenz'in görüşüne yankı olarak, kendinizde ve yakın tanıdıklarınızda, doğrudan ya da yüceltilmiş biçimde serbest kalma yolu arayan, sürekli beslenen bir düşmanlık ve saldırganlık kaynağı keşfeder misiniz?

C. İNSAN DOĞASI GÖRÜŞLERİNİN BİR SÜREGEN ÇİZGİSİ OLUMLU GİZLİ GÜÇLERİ VAR, SOSYAL (İnsan doğasını değiştirme, gelişmesine yardım et)

Bencil, saldırgan,
anti-sosyal ("İnsan
doğasını değiştiremezsiniz")

Boş, esnek, tepkisel
("İnsan doğası yapılı,
doğuştan değildir")

D. İNSAN DOĞASI İLE İLGİLİ ALTERNATİF GÖRÜŞLER

1. İnsan Doğası Bencil, Saldırgan ve Antisosyaldir.

İnsan doğası hakkındaki karamsarlık "insanlar, en derin arzularına, içten gelen zorlamalarına güvenemezler, güvenirlerse ve güvendikleri zaman kendilerini arkadaşlarıyla çatışma içinde bulacaklardır" inancı geçmişte ve şimdi yaygınca kabul edilen bir görüş açısidir. Bu görüş açısı, dört büyük düşünce tarzında, (dinsel, felsefi, bilimsel ve edebi) biçim değiştirmiş anlatımlar bulur.

Geleneksel Yahudi -Hıristiyan öğretileri, ilk günah fikrini ve insanın kötülüğe eğilimini vurgulamışlardır. Örneğin Augustinus, erkekleri ve kadınları, doğal hallerinde bencil, tensel arzularını gerçekleştirme yolu arayan, bu yüzden de Tanrı'nın emirlerine karşı gelmeyi özgürce seçen varlıklar olarak betimledi. Aquinas, insan doğasını zayıf, bilisiz ve bedbaht buldu: insan doğası özellikle de "nefsani" idi, yani, aşırı

istah ve arzularla doluydu. Düşmüş doğamızın belki en güçlü ve aynı zamanda en etkili ifadesi Kalvinizimin dinsel ortodokluğunda bulunur. 1640'larda, John Cotton, *New England Primer*'in parçası olarak çocukların kuşaktan kuşağa okuduğu bir ilmihal yazdı. Çocuklar bu kitapta annelerinin kendilerine günah sayılan bir eylemle gebe bırakıldıklarını ve kötülük içinde doğduklarını, bozulmuş doğalarının kendilerini, cezası ebedi lanet olan Tanrı'nın emirlerine karşı gelmeye yönelttiğini öğrendiler. Gerçekten, Cotton, insan doğasını öylesine inatçı olarak gördü ki asi çocuklar için ölüm cezasını önerdi.

Bununla birlikte, tüm insanların doğuştan sonlu, sınırlı, kusurlu, ya da daha sert terimlerle ifade edilirse, kötü niyetli, sapık, kibir ve günah dolu olduğu mesajını içirmek için dikkatimizi geriye, eski zamanlara vermemiz gerekmez. Böyle mesajlar, Protestan teologu Reinhold Niebuhr, Katolik filozof Jacques Maritain ve popüler bir evangelistler lejyonu gibi modern zaman Hıristiyanlarının değişmez temasıdır. Yüzyıllardır olduğu gibi, bugün de Yeremya'nın sözleri yankılanır: "İnsana inanan insan lanetlidir".

İnsan doğasının karanlık yüzünün altını çizerken Yahudi-Hıristiyan dininin tüm biçimleri, düşmüş olana bir çare sunarlar; Tanrı vergisi özgür iradelerini kullanarak, özkibir ve özgüvenden, Tanrının hep varolan inayetine ve bağışlayıcılığına dönmek, böylece kurtarılmış ve yeneden doğmuş olmak. Bireysel *iman*, Tanrının inayetinin etkin olduğu kiliseye üyelik ve ilahi yasalara kesin boyun eğiş kurtuluşun gerekleri arasındadır. Bu, kesin şekilde söylenirse, "insan doğasını değiştiremezsin" ama Tanrı, inayeti ve gücüyle, insanın durumunda bir değişikliği olanaklı kılar, "doğal kişi"yi "tinsel kişi"ye dönüştürerek, günahattan kurtulmak için bir çare sunar, demektir.

Filozoflar arasında insan doğası hakkında benzer bir görüş bulmak isteyen biri Thomas Hobbes'a baksın. Hobbes, doğal bir durumda, insanların, özce anti-sosyal olduğuna kaniydi. Doğal durum herkesin herkese karşı bir savaşı idi. Hobbes'un bu insanları doğuştan ve adamakıllı benmerkezci, ya şehvet ya da, eğer yalnızca kendileriyle ilgili iyi bir kanaate sahip olmaktan değilse, kişisel şeref yoluyla kendi hazlarını arayan varlıklar olarak görmesinin sonucudur. Böylece o, insanlarda, birbirlerine zarar vermek için "doğal bir eğilim" buldu. Hobbes, hiçbir dinsel yeniden-doğuş umudu sunmadı. Onun, insan doğasının kötülüğüne çaresi, pratik akla başvurmaktı. Çünkü, ona göre pratik akıl, her bireyin kendini koruması ve öz çıkarı için, bir yasa ve düzen toplumu organize etmek ve kuvvetli bir yöneticiye sorgusuz sualsiz boyun

eğmek gerektiğini gösterir. Ancak böyle bir “toplum sözleşmesi” insanları bir doğa durumundan kurtarırdı.

Yüzyıllar önce Platon, insan doğasının güvenilirliği konusunda şüphelerini ifade etti. Platon, insan doğasını, Hobbes’un yaptığı gibi tam kara tonlarla resmetmese de, ruhu üç parçaya bölünmüş şekilde gördü; iki bölüm: ruh ile iştahlar, üçüncü bölüm olan akıl tarafından kontrol altına alınmayı gerektiren vahşi atlar gibiydi. Bu kontrolün, bireysel olduğu kadar toplumsal olarak da uygulanması gerektiğinden Platon’un da insan doğasının kötülüğü için önerdiği çare, Hobbes’ta olduğu gibi, tüm yurttaşların otoriter bir siyasi yönetime boyun eğmesini gerektirdi.

Aynı şekilde, İmmanuel Kant da, doğal insan arzularının, bireyler arasında çatışmaya yol açan ve başkaları üstünde yasadışı, bencil bir egemenlik sağlamayı amaçlayan içgüdüsel çabalar olduğuna işaret etti. Başkaları gibi o da, bencil arzuların, yasalara kesin boyun eğiş yoluyla düzenlenmesini buyurdu. Ama onda, devlet düzenlemesinden ziyade aklın koyduğu *ahlak* yasaları vardı.

Hobbes, Platon, Kant ve dinciler şu noktada uyuşurlar: Her ne kadar “insan doğasını değiştiremezsen” de sıkı politik, ahlaksal, ya da ruhsal disiplinle onu *kontrol* edebilirsin.

Biz insan doğasının kötü ve temelde değiştirilemez olduğunu iddia eden bir çok edebi ve bilimsel görüşü ancak örnekleyebileceğiz. Edebiyattan, psiko-analitik teoriden ve yakın zamanların popüler olan hayvan-insanın davranışıyla ilgili etolojik çalışmalardan bir kaç örnek aktaracağız.

Romancı, insan-olma-durumunun duyarlı gözlemcisi Anais Nin, günlüğünde, kendi içindeki “yıkıcı iblis”ten, ya öz yıkımla ya da başkalarını yoketmede anlatımını bulması gereken “kemirgen bir hayvan gibi” bir enerji kaynağından söz eder. O, dünyayı iyileştirme konusundaki karamsarlığını betimlemeye devam eder. Çünkü insan doğasını hiç bir şey değiştirmez, bir devrim de ancak, iktidara bir başka insan grubunu koyar, ve bu arada kötülük de insanları zalimleştiren ve hiç kimsenin elimine etmeyeceği suçluluk, korku, hırs ve güçsüzlük biçiminde sürer gider.

Anais Nin’in bildiriğine göre, tanınmış psikanalist Otto Rank hastalarıyla geçirdiği bir günden sonra notlarına, insan doğasının kötü, insan olmanın zalim, ucuz, bayağı, kıskanç, tahakküm edici, tembel, sümürücü olmak olduğunu; sevgi ve görünüşte başkaları için kendini

fedâ etmenin, gerçekte tahakkümün, kişinin iyi birisiymiş gibi görünme hilesinin biçimleri olduğunu kaydetmiş. Sonraki yazılarında Freud, meseleyi özlü bir biçimde ifade etti. Freud insanda iki ana iç güdü tespit etti: aşk (Eros) ve ölüm (Tanatos). Ölüm içgüdüğü dış dünyaya saldırganlık ve yıkıcılık biçiminde döner. Freud, “saldırgan eğilim insanda doğuştan, bağımsız, içgüdüsel bir yatkınlıktır; ... her bir kişi tüm diğerlerine ve diğerleri de ona düşmandır” görüşünü benimsedi.

Freud’un “saldırganlık güçlü bir insan içgüdüğüdür” temasına, son yıllarda Robert Ardrey, Konrad Lorenz, Desmond Morris ve diğerlerinin yazılarında önemli bir yer verilmiştir. Onların tezi şudur: Savaş, suç, sadizm ve yıkıcı davranışın diğer biçimleri antropoid atalarımızdan miras aldığımız, içimize gömülmüş bir mekanizmanın dışavurumlarıdır. Saldırganlığın biyolojik mekanizması, sadece kolayca harekete geçirilen otomatik bir tepki anlamında değil, aynı zamanda, cinsellik gibi kendiliğinden ifade yolu arayan bir güdü olma anlamında içgüdüselidir. Etoolojistler, hayvan davranışı üstüne çalışmalarını temele alarak saldırgan etki ve davranışların evrim sürecinde vazgeçilmez bir rol oynadığına işaret ederler. Aynı türün üyelerine karşı kendine ait bir yaşama alanı (territory) için saldırganlık, türün üyelerinin, eldeki yaşama alanı üzerinde aralıklı şekilde dağılmalarına yol açar; erkekler arasındaki saldırgan rekabet, üreme fonksiyonunu yerine getirmek için daha güçlü olanların seçimine yol açar; hiyerarşi için saldırganlık, daha güçlü, daha yetenekli üyelerin grubun lideri olmasını garanti eder. İnsan dışındaki hayvanlarda, saldırganlığın bir tür içinde bu olumlu işlevleri, ayrıntılı ritüellerin gelişmesiyle amaca zararlı hale gelmekten alıkonur. Kaybeden fiziksel olarak yok edilmeksizin güçlüünün zaferinin ödüllendirilmesine imkan veren bu ritüeller yoluyla bir mücadelede aşırı öldürmeden kaçınılır. İnsanlar hayvan saldırganlığının büyük bir kısmını kalıtım yoluyla miras almışlar, ancak uygun kavga ritüelleri geliştirmemişlerdir. Her halde, yüzyüze çatışmaların yerini karmaşık silahların aldığı modern koşullarda böyle ritüeller işe yaramazdı.

Psikoanalitik ya da etolojik bakış açısına yerleşen gözlemciler, insan türünün hayatta kalma şansı konusunda sık sık karamsar olsalar da, insan saldırganlığının ölümcül olmayacağı konusunda umut da verirler. Onlara göre ilkin, biyolojik sınırlarımızı tanımalı, saldırganlar hayvanlar olduğumuzu ve her zaman da böyle kalacağımız gerçeğini cesaretle göğüslemeliyiz; uzun doğal seçim sürecinde “savaşçı erdemler”in içimize yerleştirildiği gerçeğini kabul etmeliyiz. İkinci olarak, akla ve ahlaka başvurmanın düşmanca iç güdülerimizi kontrol etmede

yetersizliğinin kanıtlandığını kabullenmeliyiz. Üçüncü olarak, kavgacı güdülerimizin bazı çıkış yolları olması gerektiğini kabul edersek, bilinçli olarak, bu güdülerini yok etme ve karşılıklı kan dökme yerine, bu güdülerini daha az öldürücü girişimlere yeniden yönlendirebiliriz. Nasıl ki ritüelleştirilmiş kavganın diğer hayvanlar arasında saldırgan enerjileri serbest bırakıyorsa, örneğin, uluslararası spor müsabakalarının da böyle bir işlevi olabilir.

Batı düşüncesinde en etkili olan görüş, Adam Smith'in "tüm insanlarda bir kâr güdüsü vardır" şeklindeki kendinden emin iddiası olmuştur. Onun bu fikri, geçen yüzyılda, insan rekabetçiliğinin, içinde en güçlü ve "en iyi uyum gösteren" in hayatta kalacağı kaçınılmaz yaşama mücadelesine uyarlanmış doğuştan bir treyt olduğunu iddia eden sosyal Darwinizm teorisi tarafından güçlendirilmiştir. Bu iddia, kapitalist insan teorisinin özüdür. Bu teoride bencilliği ya da rekabetçiliği önlemek için hiç bir "çare" gerekmez ya da araştırılmaz. Ortaya çıkan ideal toplum, devletin müdahalesi olmaksızın, her bir bireyi, ekonomik öz çıkarı peşinde gitmeye teşvik eden *laissez-faire*dir. Ortaya çıkan eşitsizlik ve sosyal tabakalaşma, sürecin sadece doğal sonuçlarıdır.

İnsan Doğasının Bencil, Saldırgan, Anti-Sosyal Olduğu Görüşünün Eleştirileri

1. Psikanaliz akımı dışında, modern psikolojinin bakış açısından, rekabetçilik ve saldırganlığın doğuştan güdüler olduğu oldukça şüpheli götürür. Bir çok ruhbilimci, hem saldırgan hem de rekabetçi davranış, bireylerin belli koşullar altında tepki göstermeyi öğrenme tarzları olarak görecektir. Saldırgan davranış, çoğu zaman, tehdide ya da yoksun bırakılmaya karşı bir tepkidir. Eğer gerçek buysa, tehdit edici ve hayal kırıklığına uğraticı durumları mümkün olduğu kadar elimine ederek insan saldırganlığı önemli ölçüde azaltılabilir. Örneğin, eski çocuk büyütme uygulamaları -yetişkinlerin koyduğu standartlardan herhangi bir sapmayı cezalandırma, büyüyen çocuğun normal isteklerinin tatminini engelleme- şüphesiz düşmanca, saldırgan tepkilere yol açtı, bu da uygulamaların dayandırıldığı çocuk doğasıyla ilgili karamsar öncülü pekiştirdi. Öte yandan, eğer sıcak ve benimseyici bir tutumla çevrili çocuklar, sıcak ve sevgi gösteren yaratıklar olurlarsa, saldırganlığın doğuştan olmaktan çok öğrenildiği sonucunu çıkarmaz mıyız?

2. Erich Fromm, Konrad Lorenz'in "saldırganlığının çok farklı iki türü arasında ayrım yapamadığı" itirazını öne sürer. Bir yanda, hayati çıkarılara yönelen tehditlere karşı biz savunma tepkisi olan "savunmaya

yönelik saldırganlık”, öte yanda, savunmayla ya da bir tehditi yok etmeyle ilgisi olmayan, yıkıcılığı ve zalimliği gerektiren “zarar vermeye yönelik saldırganlık” vardır. Zarar vermeye dönük saldırganlık biyolojik bakımdan uyum sağlayıcı değildir; içgüdüsel de değildir. Onun ortaya çıkışı biyolojik olarak değil, psikolojik olarak açıklanmalıdır. Bu, savunucu ve zarar verici saldırganlık ayrımı, Lorenz’in (ve Freud’un) basınçlı kendiliğinden bir patlama noktasına değin birkinceye kadar genişleyen saldırgan enerjinin “hidrolik” imgesini sarsar. Fromm, nörolojik ve davranışsal bakımdan “sıvışmak” ve “savaşmak” ın, tehdit altındaki hayvanların aynı derecede önemli savunma tepkileri olduğuna işaret eder. Etoolojistler, hayvan ve insan doğasının temel bir vechesi olarak “sıvışma içgüdü” üstünde niçin dikkatle durmazlar?

3. Antropolojik çalışmalar insan kültürlerinin çeşitliliğine işaret ederler; bu çalışmalar, saldırganlığın, hatta rekabetçiliğinin evrensel bir insan treyti olduğu tezini desteklemezler. Benedict’in *Patterns of Culture*’i (*Kültür Kalıpları*) düşmanlığın, rekabetçiliğin ve karşılıklı güvensizliğin, gerçekte bazı toplumlarındaki yaşamı nitelediğini, fakat bunun hiçbir şekilde tüm toplumlar için geçerli olmadığını gösterir. O, örneğin, Zuni kızılderiilerinin iktidar peşinde koşan yada şiddet eylemlerine kalkışan bireyleri –ya da hatta çok başarılı şekilde rekabet eden bireyleri– nasıl hakir gördüklerini betimler.

Bazı antropolojlar insan evriminin çatışmadan çok işbirliği yönünde olduğunu ileri sürerler. Belki de antropolojinin asıl öğrettiği şudur: İnsan doğası doğuştan saldırgan yada yardımlaşmacı değil, fakat çok büyük ölçüde esnektir.

4. İnsanlarda bir saldırganlık içgüsünün varlığıyla ilgili etolojistlerin savunmaları büyük ölçüde, insan davranışı ile insan – olmayan hayvanların davranışları arasındaki analogiler üstüne kuruludur. Örneğin Lorenz’in saldırganlıkla ilgili kanıtı, özellikle balıkların, kuşların, ve farelerin gözlenmesinden çıkarılmıştır. Oldukça ilginçtir ki, goriller ve yaşayan en yakın atalarımız olan şempazeler üstüne son zamanlarda yapılan çalışmalar, onların (aşırı derecede kalabalık hayvanat bahçesi koşullarında değil de) kendi doğal çevrelerinde yaşadıklarında, daha çok barışçı, yardımlaşmacı olduklarını, saldırgan olmadıklarını gösteriyor. Evrimini, daha alt basamaklarındaki hayvanlardan evrilmiş olmamız olgusu, bizim doğamızın, özünde, onlarınkiyle aynı olduğunu kanıtlamaz. İnsanların içgüdüsel olarak saldırgan olduğu sonucuna varmadan önce, dolaysız kanıtların sunulması gerekir. Şimdiye kadar olmayan da budur.

2. İnsan Doğası Olumlu Gizil Güçleriyle Sosyal'dir.

Şimdi, "doğamızda, toplumsal eğilimleri ile olumlu, hayatı-övetleyen gizilgüçler, olumsuz yıkıcı itkilerden daha derin bir şekilde yerleşiktir" görüşünü inceleyelim. Bu görüş gerek Doğu gerekse Batı geleneğindeki çeşitli düşünür gruplarınca farklı şekillerde formüle edilmiştir.

Batı'da, kendini gerçekleştirmenin insan doğasının doğal hedefi olduğu teması, "kendini tamamlamaya doğru hareket"ten söz eden Aristoteles'e kadar geri götürülebilir. Daha sonraları, "içsel güçlerimiz öylesine iyicildir ki onların sadece açılması gerekir" teorisine dayanan eğitim öğretileri ortaya atan Rousseau ve Frobel'i bulunuz. Benzer şekilde, Bergson, doğada ve insanlıkta olumlu amaçlara yönelmiş *içkin* bir hayat gücü, bir *elan vital* tespit etti. Geçen yüzyılın sonlarına doğru, Green, Bradley ve bunların idealist arkadaşları, insan yaşamının doğal ve uygun hedefi olarak, kendini gerçekleştirmeye merkezi bir yer verdiler.

Doğu'da Taoizmin antik tutumu, yaratıcı dingincilik olarak adlandırılabilir bir insan doğası görüşünü yansıtır. Bu görüşe göre, insan doğası asıl kaynağında tüm varolanla özdeştir. Bu asıl doğa, iyiyi ve kötüyü, teni ve tini içerir. Herbiri diğerinin zorunlu bir vechesidir. Doğuşta, bir kişinin asıl doğası, lekesizdir, ama çok geçmeden toplum ve doğal olmayan etkinlik onu lekeler. Kişiyi aldanıştan uyandıran, tekrar bütün hale getiren, ilk baştaki masumluluğuyla özdeşleştiren yol, dingin temaşa ve "arzuların azlığı"na bir dönüşü içeren içten gelen bir sadelik yaşamıdır. Böyle bir kişi, para, iktidar ve statü arzusunu bir yana atar, hatta yasanın, ödevin ve ahlakın gereklerinin ötesine geçer. Böyle aydınlanmış mistikler, yapmacık olan, doğal olmayan iyi ve kötü fikirlerinin (idea) ötesinde, kendileriyle ve dünyayla uyum içinde olduklarını ileri sürerler. Başkalarına zarar vermezler; başkalarının –hatta Tanrı'nın adına bile olsa– onlara verdiği zarardan aç çekmezler. Bir adet ve hukuk dünyasında yaşarlar; ama bu dünya (bütünlükten yoksun) kırık kırık ve keyfe bağlı konulmuş standartları olan bir dünya değildir. Onlar iyi-olanı yapan-kişiler değildirler; yaptıkları şey, asıl evrensel benleriyle uyum içinde oldukları zaman, hayatı-övetlemedir. Onların yaşamları bilge Lao-Tzu'nun sözlerini yankılar: "Yapma tarzı değildir." [nasıl yaşarsan onun/yaşama tarzı varolma tarzıdır.]

Aynı şekilde, Mahayana (Kuzey) Budizminin ana bir öğretisinde şunu buluyoruz: Herkese bir Buda doğası verilmiştir. Bu Buda doğası, insanların öz-doğası, öyle büyüktür ki her şeyi içine alabilir. Tüm kutsal

metinlerin hakikatleri, tüm bilgelerin aydınlanmaları, insan doğasında orijinal bir [Allah] vergi[si] olarak içkindir. Konfüçyusçu Mencius'un sözleriyle; "Bütün şeyler bizim içimizde tam olarak vardır ve bakışlarımızı içimize doğru çevirince doğamıza uygun olduğumuzu görmemizden daha büyük hiçbir zevk yoktur".

Modern psikiyatristler, psikanalistler ve Goldstein, Rank, Jung, Horney, Fromm, G. Allport, May, Rogers, Maslow ve bunlar gibi ruhbilimciler, homeostasis eğilimiyle dış uyarıcılara tepkide bulunma eğilimine ek olarak bir de olumlu büyüme ya da kendini gerçekleştirme eğilimi kabul etmeyi zorunlu gördüler. Buhler, bir kendini tamamlama dürtüsü teşhis eder. Rogers, her insanda, bir ileri doğru yönelme eğilimi bulduğunu öne sürer. Bu iddiasını, dıştan ve içten gelen kısıtlamalar giderilip kişi kendini herhangi bir yönde hareket etmede özgür hissettiğinde, kişinin gerçekte "tüm yeteneklerini etkin kılma" yönünde hareket ettiği gözlemine dayandırır. Maslow'a göre insanlar öyle yapılmışlardır ki, gittikçe daha tam birer varlık olmaya, yani "kendini-gerçekleştirme"ye doğru hızla ilerlerler. Yakın zamanlarda bir felsefi incelemede, *Man and His Values (İnsan ve Değerleri)* da, Werkmeister'in betimleyişine göre, insan, büyümesi temelde insan organizmasına verilmiş gizil güçleri kendiliğinden açan bir süreçten ibaret, kendi kendini yönlendiren, kendi kendini düzenleyen varlıktır. Bu süreç her şeyden önce olumlu ve yapıcıdır; savunma mekanizmaları ve yıkıcılık, kendilerini ancak anormal ve sağlıklı koşullarda gösteren ikincil gelişmelerdir. Fromm, insanın gizil güçlerini, diğer hayvanlarla ortak kabul edilen ihtiyaçlardan ayrı olarak, sırf insan olma durumundan kaynaklanan belirli temel ihtiyaçlarla açıklar.

"Bütün yetenekleriyle faal olma", "kendini gerçekleştirme" ve "temel ihtiyaçlar" teorilerinde, insan doğasının hangi özel niteliklerine işaret ediliyor? Bütün yetenekleri faal olan, kendini gerçekleştiren insanlar bencil, saldırgan ve anti-sosyal olmazlar. Diğer insanları kabul ederler, onlarla olumlu ilişki içindedirler; irksal, sınıfsal ve diğer farklılıklara bakmadan onlarla özdeşleşme duygusuna sahiptirler. Bu kişiler benmerkezli ya da savunucu olmadıkları için, onların yıkıcı itkileri zayıftır, ve bu itkileri, çok belirgin şekilde hissettikleri ilişki içinde olma ve yakınlık ihtiyaçlarına tabi durumdadır. Rogers, "insan doğasının özsel güvenilirliği"nden söz eder; öyle ki, itkilerin zorunlu olan tek kontrolü, bir ihtiyacın diğerine karşı doğal, içsel dengelenmesinden kaynaklanır. Böyle bir dengeleme, yüksek dereceden toplumsal bir hayvanın hayatta kalmasına ve zenginleşmesine elverişli davranışa götürür.

Fromm'a göre, beş temel ihtiyacımızdan biri, yaratıcılık yönünden edilgin olan ben'i aşmaktır. Eğer bir kişi, yaşamı yaratarak edilgenliği aşmak için bir yol bulmazsa, dönecek, yaşamı yok edecektir. Tüm boyutlarıyla etkin ve kendini gerçekleştiren kişiler, kendi kendini yönlendirmeye, içsel tepkilerine güvenmeye ve kendiliğinden olan, biricik ve yaratıcı tarzlarda ben'i ifade edici davranışa doğru hareket ederler.

Dinamik ihtiyaçlar ve yetenekler biçimindeki olumlu gizilgüçler insan doğasının özünde ise, uygun direktif şudur: "İnsan doğasını *değiştirme* gelişmesine yardım et." Bu da, onun doğal gelişiminin önündeki engelleri kaldırıp onun serpilip gelişmesine olanak verecek içsel (psikolojik) ve dışsal (politik ve sosyal) koşulları kurmak demektir. Ömrünün son yıllarında genellikle kendi adıyla birlikte anılan *kültürel görelilik* öğretisini aşmaya çalışan Ruth Benedict'in verdiği bir örnek bu konu için çok açıklayıcıdır. Üstünde çalışmak için o sekiz kültür seçti. Bu kültürlerin dördünde, insanlar kaygılı, nefret dolu, saldırgan ve düşük ahlaklıydılar. Diğer dördünde ise, güven duygusu içinde, sevecen, barışçı ve yüksek ahlaklıydılar. Benedict, barışçı kültürlerde bulunmayan, fakat dört saldırgan kültürde ortak olan bir faktör bulmak için kültürleri karşılaştırdı. Irk, coğrafya, iklim, büyüklük, servet, karmaşıklık ya da akrabalık bakımından hiçbir ortak faktör bulamadı. En sonunda, saldırgan kültürlerde *sinerji*'nin düşük olduğunu, barışçı kültürlerde sinerjinin yüksek olduğunu keşfetti. Sinerjisi yüksek toplumlar, üyelerinin yaptığı işlerin herkesin yararına olmasını güven altına alan kurumlar yaratmışlardır; düşük-sinerji toplumlarysa öyle düzenlenmiştir ki bir bireyin çıkarını gerçekleştirme diğerine karşı bir zafer haline gelir. Benedict, yardımlaşmacı, yüksek sinerjili toplumsal yapıların kişilerin olumlu gizilgüçlerini büyütüp geliştirdiği, buna karşılık rekabetçi, düşük sinerjili toplumsal yapıların olumsuz treyleri teşvik ettiği sonucuna vardı.

Benzer bir görüş görüş açısından, Marx, doğal üretken güçlerini çevresindeki insanlarla uyum içinde kullanan "yeni" erkek ve kadınların ortaya çıkacağı sınıfsız bir toplum öngördü.

"İnsan Doğası Olumlu Gizilgüçleriyle Sosyalıdır" görüşünün eleştirisi.

1. İnsan doğasının olumlu gizilgüçlere sahip olduğunu, yardımlaşmacı sinerjistik toplumsal biçimlerin mümkün olduğunu varsayalım. Eğer insan doğasının olumlu yönü olumsuz yönünden daha güçlü ise, kendi üyelerini sistematik şiddetle öldürdüğü bilinen *tek türün Homo*

Sapiens olduğu gerçeğini nasıl açıklarız? Eğer bu durumun suçu insan doğasına değil de toplumsal örgütlenmeye (örneğin savaş sistemine) yüklenirse, içindeki savaşın ve kişiler arası şiddetin insanlığı boğmakla tehdit ettiği toplumsal sistemleri insanlık nasıl olur da *gerçekten* yaratmıştır ve hala desteklemektedir?

2. Politik ve sosyal devrimlerle ilgili tarihsel kayıtlar, insan doğasının ne Taoistlerin, Budistlerin ve Humanistic ruhbilimcilerin ileri sürdüğü kadar iyicil ve güvenilir ne de çevresel *belirlenimcilerin* iddia ettiği kadar esnek bir şey olduğunu gösteriyor.

Fransız ve Rus devrimlerinin liderleri, insanın insana binlerce yıldan beri yaptığı zulmün ebediyen yok edileceği yeni bir düzen vaadettiler. Ama, yeni rejimlerdeki insan ağırlıklılığının ve zorbalığının, önceki rejimlerdeki eşit olduğu ya da onu aştığı ortaya çıktı. Çin ve Küba devrimleriyle yeniden kurulan toplumsal ve ekonomik yapılar içinde, “doğal olarak” ortaya çıkacağı sanılan “yeni” kişi ya ortaya çıkamadı ya da beyin yıkama ve politik zorlamayla yaratıldı.

Bencil itkiler, toplumsal ve özgecil eğilimlerden daha kuvvetlidir ve bu özgecil itkilerin, sosyal sistemi reform ya da devirme yoluyla insan durumunda herhangi bir iyileşme yapma girişimini altüst edecektir.

3. *Tüm* insanların, doğaları gereği, yaratıcı olmak, yeteneklerini tam olarak gerçekleştirmek, “yol”u bulmak ve uzun vadeli amaçlarını gerçekleştirmek için çaba gösterdikleri iddiası romantik bir abartmadır. Tillich “insan olmak, kendini, kendisi gibi bireylerden oluşan bir topluluğun parçası olarak özgür, biricik, kendini gerçekleştiren bir birey olarak evetlemek demektir” dediğinde insan doğasını *betimliyor* mu, yoksa uzak, muhtemelen gerçekleşmesi imkansız bir ideal mı koyuyor? İnsan doğası üstüne bu iyimser görüşler hakkında şüphelere yol açan şey, insan bencilliğine ve saldırganlığına yapılan atıflar değildir; buna yol açan, çoğu insanın, rahatsızlığın en az, edilgen hazların çok olduğu bir hayata razı oldukları gözlemdir. Skinner, *Walden Two* (*Walden iki*) da, insanların çoğunluğunun, yalnızca, toplumca utandırmı olmayacak bir şekilde sağlanacak biraz güvenlik istediklerini öne sürüyor. İstedikleri diğer şeyler yaşamın her günü sıradan zevkleridir.

4. Kendini gerçekleştirmeci iyimserler, olumlu gizilgüçlerimizin ancak uygun bir toplumsal yapıda gerçekleştirilebileceğini kabul ediyorlar. Bu toplumsal çatı tam olarak nedir? Marx, Tillich, Fromm, Maslow, Benedict ve Werkmeister, bunların tümü, şu ya da bu şekilde, ana özellikleri işbirliği, gönüllü paylaşma, karşılıklı saygı, başkalarına ilgi olan

“topluluk” (komünote, cemaat) –başka deyişle, şimdi var olan gerek otoriter, komünist gerekse rekabetçi kapitalist toplumlardan tamamen farklı bir toplum– ihtiyacına işaret ediyorlar.

Kendini gerçekleştirmeciler, içinde olumlu gizilgüçlerimizin gerçekleşmesinin mümkün olacağı sosyal yapının ne olduğunu hiç bir zaman açık bir şekilde belirtmezler. Onların toplum tasarımı en iyi ihtimalle bulanık, en kötü ihtimalle gerçekleştirilme ümidi olmayan bir ütopyadır.

3. İnsan Doğası Boş, Esnek ve Tepkiseldir.

Şimdi üçüncü alternatife bakalım. Buna göre, insanlar, verilmiş, ayırt edilebilir, herhangi bir doğayla doğmazlar, bu yüzden de sonsuz sayıda şekil verilebilecek kadar esnektir. Bu görüşün savunucuları arasında aydınlanma çağı filozofları, fiziksel ve sosyal bilimciler ve varoluşçular gibi birbirlerine zıt yol arkadaşlarını buluruz.

Fiziksel belirlenimciliği savunanlar, en azından Thomas Hobbes’un zamanından beri, insan doğasını temel fizik yasalarının bir uzantısı olarak yorumlamışlardır. İnsan davranışı maddenin davranışı olarak görülür sadece ve maddeye uygulanan aynı genel ilkelerle anlaşılabilir. İster insan davranışı, ister insan düşüncesi, isterse iradeli eylem alanında olsun, her şeye maddi parçacıklardaki değişmeler neden olur. Bugün, biyofizik, biyokimya, nörofizyoloji ve bilgisayar bilimleri alanındaki yeni buluşlardan sonuç çıkaran bilim adamları, insan doğası sorununda benzer bir tutumu benimsiyorlar. Zeka, bilinç ve insan organizmasının fiziksel ve davranışsal özellikleri, her bakımdan, cansız kimyasal maddedeki fizik yasalarının normal işlemlerinin sonucu olarak görülür. Bir insan, olsa olsa, doğa güçlerinin programladığı karmaşık bir makinedir. Burada bize sunulan, “mekanik” bir insan görüşüdür.

Bir ölçüde benzer bir tarzda, John Locke da insanı, doğası çevreden gelen izlenimlerle nedensel olarak açıklanabilecek doğal bir yaratık olarak gördü. Locke, ne doğuştan fikirleri ne de ilk günahı destekleyen hiç bir kanıt bulamadı; her iki kavramı da reddetti. Onsekizinci yüzyılda Locke’un izleyicileri orijinal insan doğasının, boş, edilgen, bu yüzden de bütünüyle şekillendirilebilir olduğunu kabul ettiler. İnsan doğasıyla ilgili bu bakış açısı, geleneğin sıkı elini gevşetmeye, insan toplumuna yeni baştan şekil vermek için eğitimin gücünü savunmaya hizmet etti. Ondokuzuncu yüzyılda, insan doğası ve eğitimin şekil verici gücü üstüne, benzer, ama sosyal reformcu itkilere olmayan, bir bakış açısını Johann

Herbart geliştirdi ve bu görüş açısı 1900'nun ilk yıllarında Birleşik Devletlerde etkili oldu. Herbart'ın çağrışım psikolojisinden "fikirlerin" (ideas) sistematik bir sunuluşundan ibaret öğretim kavramı ıktı. Bu prosedür yoluyla bir öğretim, sözcüğün gerçek anlamında, insanları "kuracak" ve onlara kişiliklerinin tüm malzemelerini sağlayacaktı.

Locke ve Herbart'tan John Watson'un davranışçılıyla B.F. Skinner'in "insan bilimi"ne olan zihinsel atlama büyük değildir. Watson kendinden emin bir şekilde şunu ilan etti: Bana bir bebek verin onu, tespit ettiğiniz kişiliğe ve mesleğe göre şekillendireyim –nk geliştirilecek hiçbir doğuştan yetenek yoktur. Aynı şekilde Skinner, herhangi bir "içsel kategori"ye, ya da "içsel duruma" atıfta bulunmayan bir insan bilimi ya da bir "davranış teknolojisi" geliştirmeyi önerir. Skinner, insan davranışını, niyetlere, amaçlara, hedeflere, gayelere bağlayan bilim-öncesi uygulamayı suçlar. "Davranış hala insan doğasına bağlanıyor" diye şikayet eder. Duyguların, içsel durumların, örneğin planların, amaçların nedenler değil, yan ürünler olduğunda ısrar eder. Ona göre yleyse, bunları unutmalı, tüm davranış çevredeki kendinden önce gelen olaylarla açıklamalıyız. evre bizi olduğumuz kişi yaptığı için, Skinner (topyaci aydınlanma düşünürlerinden bazılarının yaptığı gibi) insanın hayatta kalmasını sağlayacak tepkileri ortaya çıkarıp pekiştirecek şekilde, dikkatlice düzenlenmiş bir topluma ihtiyaımız olduğu sonuca varır.

Skinner'in, insan doğasını esnek olduğu, çevresel etkiler tarafından sıklıca belirlendiği kuramı bir çok antropolog, belki de antropologların çoğu tarafından paylaşıyor. Antropologlar, insanların belirli ortak ihtiyaçları olduğunu, yaşamlarını sürdürmek için benzer problemlerle karşılaştıklarını kabul ediyorlar; ancak yaratılıp sonra da zamanın sınavından geçmiş inanma, hissetme ve tepki gösterme tarzları olarak her bir yeni kuşağa aktarılan tepki ve çözümlerin bol çeşitliliğine de işaret ediyorlar.

İnsan doğasının tamamen kültür ya da toplum tarafından şekillendirildiği görüşünü kuvvetle savunan bazı ağdaş sosyologlar vardır. Bu sosyal bilimciler, insan kişiliğinin ve davranışının geliştiği çevresel koşulların, insanları ne olduklarını ve ne yaptıklarını anlamada hayati önem taşıdığını iddia ederler. Öteki insanlar da, bir kişinin çevresinin en ilgili ve en dolaysız parçaları oldukları için, tutum ve davranışların –hatta o kişinin kendi benlik duygusunun– en önemli belirleyicileri olarak görülür.

Örneğin, sosyolog Peter Berger, toplumun, ancak üyelerinin çoğunluğu, çoğu zaman, karşılıklarına çıkan durumların tanımları üstünde anlaşılırlarsa mümkün olacağına inanır. Bu anlaşma, uygun tepkileri garanti edecek güçlü baskıların işbaşında olduğunu gösterir. Grubun, faaliyetlerine katılan bir üyesi olabilmek için, her bir kişi muayyen talep ve beklentilere uymak zorundadır. İnsanlar sosyal hayvanlardır ve kültür, onlara aktarıldığı şekliyle, onların, rollerini tatmin edici ölçüde ve tutarlı olarak oynayacaklarını garanti eder. Berger çok güçlü bazı genellemelerle çıkar karşımıza: Bir kişi hangi rolü oynarsa o olur; bir kişiyi oynadığı rol şekillendirir; bireye kişiliğini veren toplumsal onama edimleridir; insanın değeri bir sosyal müsaade sorunudur; her toplum ihtiyaç duyduğu kişileri üretir. Bunlar şunu ima eder: Bir insan "organizma"sı başkaları olmadan yaşayabilseydi bile, insan bir "varlık" olmazdı. Toplum önce bizi kişi yapar, sonra da belli davranış, tutum ve inanç tiplerine göre kalıba sokar. "İnsan doğası" bu görüşe göre, "sosyal doğa"dır.

Çevresel determinizmin kaçınılmazlığı, Skinner'i ilgili faktörlerin bilinçli kontrolünü savunmaya götürdü, ama çoğu sosyal bilimci kültürel çeşitlilik olgusunu ve değerlerin görünüşteki göreliliğini hoşnutlukla kabul ederler.

Kültürel-çevresel belirlenimciliğin tüm çeşitlemelerini yadsımalara karşı, varoluşçular, her bir bireyin boş, esnek ve tüm olanaklara açık olduğu konusunda, ödün vermeden ısrar ederler. Kirkegaard, insan doğası diye birşeyin var olmadığını iddia eder. Sartre, insanın özünü ya da doğasını tanımlayan hiçbir değişmez ayırdedici özellikler kümesi olmadığını ileri sürer. İnsanları varolan başka her şeyden ayıran şey, böyle belirli, tanımlanabilir bir doğanın olmayışıdır. İnsanların dışında her yaratık kapalı, tamamlanmış, belirlenmiş verili bir doğaya sahip, bir "kendinde - şey"dir; sadece insan yarattığı bir "kendisi - için - şey"dir, yani kendi-bilincindedir ve Santre'a göre, bilinçlilik, kesinlikle "hiçliktir". Öyleyse, bireyler, kendilerini tanımlamak zorundadır; "insan doğası", her bireyin seçimleriyle sürekli yaratılıp yeniden belirlenmektedir. Özgün bireyler kendi tüm boşluğunun bilincindedirler, "özgür olmaya mahkum" durlar. Kendilerini ve yaşamlarının anlamını tanımlamanın tüm sorumluluğunu üstlenmek için, özgür olmaya mahkumdurlar.

Rönesans yazarı Giovanni Pico'nun öğütlediği gibi "kendini kendin seçeceğin kalıba dökerek şekil ver."

Şu halde, insan doğası sınırlanmamıştır, esnekler. Tek sorun şudur: Bireyi belirli bir biçime göre ne ya da kim şekillendirecek? Deneyimin raslansal etkisi mi, kültürün rastgele *koşullaması* mı, Prometheus gibi bir eğitici mi, yoksa davranış mühendisi mi, yoksa büyük olasılıkla kimsesiz, tek başına her bir ben mi?

“İnsan Doğası Boş, Esnek Tepkiseldir” görüşünün eleştirisi

1. Humanistik psikolojinin görüş açısından, şekil verilebilirliğine hiçbir sınır olmayan birey imgesi, eksik ve yanıltıcıdır. Bu görüş (aynı zamanda içgüdücü karamsar görüş) kişilerin, kendilerine özgü yeteneklerini uyumlu bir tarzda geliştirmeye dönük içsel çabalarını gözden kaçırır. Örneğin, Carl Rogers ve Abraham Maslow, her bireyin içinin derinliklerinde tüm gizil güçlerini gerçekleştirmek için bir itilimin var olduğunu iddia ederler. “Bir kişi koşullanmış tepkiler kümesinden öte bir şey değildir” görüşüne kesin şekilde zıt olarak, sağlıklı, tüm boyutları faal olan kişiler, başkalarının empose ettiği ve başkaları tarafından sunular bir “olması gereken” olarak algıladıkları ben imgesini kabul etmezler; böyle kişiler kültürlemeye karşı, sosyal *norm* ve baskılara uymamak için direnirler; çevrelerindeki toplum tarafından edilgen bir biçimde şekillendirilmeyi reddederler. Bu kişiler kendini geliştirmeden ve içsel zenginleşmeden doyum elde ederler; kendi içselliklerinde hissettikleri, etkin oldukları karmaşık süreç olmaya doğru yol alırlar; kendi kendini yönlendirici, *otonom* ve kendilerinden sorumlu hale gelme yönünde ilerlerler. Kısacası, hümanistik psikoloji, dış uyarıcılara ve baskılara sadece tepki gösteren ve uyum sağlayan “boş organizmalar” olduğumuz anlayışını reddeder.

2. “Bir insan, çevresel koşullamaya indirgenebilecek yönlendirilebilir bir tepkiler bütününden başka birşey değildir” şeklindeki davranışçı ruhbilimcilerin teorisi birkaç nedenden ötürü şüphe götürür.

Etolojik içgüdücülerininki gibi, davranışçıların da insan doğasıyla ilgili sonuçları büyük ölçüde, insan olmayan hayvanlar-örneğin Skinner’in durumunda fareler ve güvercinler-üstünde yapılan gözlem ve deneylerden çıkarılmıştır.

“İnsan davranışı, diğer hayvanların davranışından sadece daha karmaşıktır, türce farklı değildir” varsayımı şüphelidir. İnsan denekler, laboratuvar koşullarında, deneycinin sıkı kontrolüne bağlı ve onun kontrolü altında olduğu için bu varsayım akla yatkın *görünür*. Eğer onların “özgürlüğü ve değeri” olsa *idi*, bu özgürlük ve değerler böyle

koşullar altında gözlenmeyecekti. Teknolojinin kendisi deneysel koşullar üstüne kurulduğu zaman Skinner'in "davranışı kontrol etme teknolojisi" için yaptığı savunma şüphe kaldırmaz.

Skinner'in ve öteki davranışçıların bütün yaklaşımı *indirgemeci*, bu yüzden de eksik bir bilim kavramına dayanır. Madem ki fizik ve biyoloji, amaç'ı ve diğer içsel durumları yadsıyor, bunlara işaret eden kavramlara bilimsel psikolojide yer yoktur, diyor Skinner. Başka bir deyişle, madem ki "amaç" gibi *antropomorfik* kategorilerin elektronlara ve hücrelere uygulanmaması gerekiyor, insanlara da uygulanmamalıdır. Böylece insan doğasının boşluğu, herhangi bir kimse laboratuvara bile girmeden, bir kararla kanıtlanmıştır.

3. İnsanları, özgün yaşam tercihleri yapma sorumluluğu olan özgür aktörler olarak gören varoluşçu görüş kabul edilebilir. Bununla birlikte bu bakış açısı, Sartre'da olduğu gibi, kendisi-için ve kendin-de arasında yapılan mutlak bir ayırımla birleşince, bireysel tercih, keyfi, yaşamsal güçlerden koparılmış hale gelir -ve çok büyük olasılıkla, bir kişinin kendi ben'indeki ve başkalarındaki bu güçler için yıkıcı olacaktır. "Ben" in bu yalıtılması Sartre'm şu iddiasında çarpıcı şekilde görülür: Diğer [öteki olan] *daima* nesnedir ve bu yüzden "Ben-Sen" ya da "biz" in sahici bir anlamı olması imkansızdır. İnsanlar gerçekten "kendilerini yapmak" zorunda olabilirler, ama kuşkusuz, egolarını kontrol etmeyi bırakıp kendi içlerindeki ve dışlarındaki doğal güçlerin serbestçe, akmasına izin verdikleri zaman bunu daha anlamlı biçimde yapabilirler. Bu, yaratıcı sanatçıların ve bilim adamlarının yolu dur; Tao'nun ve Zen'in "yol"udur. Carl Rogers'in sözleriyle sağlıklı kişiler bütünsel varlıklarına artan ölçüde güven duyarlar ve kendi varlıklarının tercübe sürecinden doğmasına izin verirler. Bu bütün boyutlarıyla faal olma yolu, bu Taocu yol, varoluşçuya olduğu kadar davranışçıya da yabancıdır.

4. "Bizi insan yapan kültürdür" hakikati, "kültürü insanlar yapar" doğrusuyla dengelenmelidir. David Bidney'in *Theoretical Anthropology* adlı eserinde üstelediği gibi, bireyler toplumsal kültürün sadece edilgin taşıyıcıları değildir; onlar, aynı zamanda, kültürü yaratmada, değiştirmede etkin aktörlerdir. Benzer bir şekilde, Robert Redfield şu görüşü sunar: Kültür, içinde kişilerin adetini kısıtlamalarına sadece boyun eğdikleri ya da başkalarına uyup uyarlandıkları bir şey değil; içinde kendilerini yarattıkları, kendi iç durumlarını ifade ettikleri insan yaratıcılığının bir ürünüdür.

İnsanlar kültürü tamamen keyfi bir tarzda da yaratmazlar. Clyde Kluckhohn'un ve başkalarının kültürler arası incelemeleri, değerlerin çeşitliliğinin ve göreliliğinin bazı sınırları olduğunu gösteriyor. Ortak bir insan doğasına işaret eden evrensel değerler vardır. Hiç bir kültür acı çekmeyi kendi başına iyi bir şey olarak onaylamaz; hiçbiri ırza geçmeye, cinayete, fücra (ensest) ya da olur olmaz yalan söylemeye ve çalmaya göz yummaz; tüm kültürler ana-baba ile çocuklar arasındaki ahlaki sorumluluğa değer verirler.

Yaşam alternatiflerinin gittikçe daha çok farkına varıyoruz. Kültürler arasındaki ilişki, sayı ve yoğunluk bakımından artıyor. Antropoloji, insan amaçları ve bu amaçları gerçekleştirmek için yaratılmış araçlarla ilgili daha çok bilgi sağlıyor. İnsanlar kendi toplumlarındaki koşullayıcı etkilerin işleyişine karşı daha bir tetikteler. Bu gelişmelerin ışığında, diyebiliriz ki, boş ve tepkisel kuklalar gibi kültür tarafından yapılmak yerine, etkin ve düşünen (reflexive) aktörler olarak gittikçe daha da artan ölçüde "kültürü yapacağız". Son çözümlemede, kültür insanlar için vardır, insanlar kültür için değil.

E. SONSÖZ

İnsan doğasıyla ilgili bu alternatif görüşler ve bunlara eşlik eden eleştiriler, Avrupa geleneğinde geliştirilen "felsefi antropoloji"nin perspektifinden tamamen farklı bir perspektiften çıkarılmıştır. Felsefi antropoloji, insanları diğer hayvanlardan kesin olarak ayıran özelliklerin hangi özellikler-kendinin bilincinde olma, akıl, yönelimlilik, imgelem- olduğu sorunu üzerinde odaklaşmıştır. Doğal olarak, bu bölümde sunulan bakış açılarının bir çoğu, örneğin, "kültürü insanlar yapar" görüşü, insan olan hayvanın başka türlerde bulunmayan yeteneklerden bazılarına sahip olduğunu ima eder ya da varsayar. Gerçekten, incelemeyi yapanlar, antropolojistlerin belirledikleri rasyonel yetenekleri kullanmadıkça, bizzat insan doğasıyla ilgili alternatif görüşlerin felsefi incelemesi anlamsız bir etkinliktir.

Bununla birlikte, kişiler, sadece insanlara özgü niteliklerin ne olduğu konusunda nasıl karar verirlerse versinler, gene de insan doğasının, özünde saldırgan ve anti-sosyal mi, yoksa olumlu gizil güçleriyle sosyal ya da boş ve esnek bir şey mi olduğu sorunuyla hesaplaşmak zorundadırlar. "Zorunda"dırlar, çünkü bu sorun seçtikleri alternatifle çok yakından ilgilidir.

Eğer kendinizin ve birlikte olduğunuz insanların bencil, düşmanca ve birbirleriyle çatışma içinde olduklarına inanıyorsanız, hiç şüphesiz insanların düşünce ve eylemlerine yol göstermek için *tutucu*, çoğu zaman otoriter sosyal, politik ve dinsel kurumların iddialarını kabul edeceksiniz. Böyle olunca da, “akıl”i, çoğunluğu kontrol etmek için bir kaç kişinin kullanması meşru olacaktır.

Eğer, insanların olumlu, hayatı-eyetleyen yeteneklerini başka insanlarla işbirliği içinde gerçekleştirmeye doğal bir eğilimleri olduğuna inanırsanız, bütün yetenekleri çalışır durumda olan, kendini gerçekleştirmekte olan kişilerin gelişimini hangi (ekonomik, politik, eğitimsel) düzenlemelerin engellediğini, hangilerinin bu gelişimi ileri götürdüğünü bulmaya çalışacaksınız –“akıl”a da, engelleri gidermek ve uygun koşulları yaratmak için pratik bir iş verilecektir.

Eğer insanların doğuştan verilmiş bir doğası olmadığına inanırsanız, kültürünüzün size öğrettiği yaşam değerleri ve tavırlar her neyse, ya da iyi niyetli (ya da o kadar iyi niyetli olmayan) davranış mühendisi sizi neye koşulladıysa onlara göre yaşayabilirsiniz.

“Akıl” a gelince, boş organizmayı doldurmak için onun yapacağı buluşlara hiç bir sınır olmayacaktır. Ya da, son olarak, boşluğunuzun üstünde sağlanca durup (belki başlangıçtaki Tanrı gibi) hiçlikten kendinizi yaratabilirsiniz.

Yakın zamanlarda yapılan bir araştırma, insanların çoğunluğunun, insan doğasının, gelecekte bir savaşı kaçınılmaz kılacak bir yapıda olduğuna inandığını gösterdi. Doğru ya da yanlış, bu inanç pekala kendini doğruluyan bir kehanet olabilir. Bu olasılık, –insan doğası üstüne tüm söylenenlere şüphe ile bakıp– bu konudaki alternatif inançları en büyük özenle incelememizi gerektirir.

Stanley M. Honer ve Thomas C. Hunt’un *Invitation to Philosophy* adlı eserinden çevrilmiştir.

Çeviren: Hasan Ünder EPÖ Araş – Gör.